

Гордана Тодоровић – загонетка наше поезије

Гордана Тодоровић. Сабрана дела I-III / Милица Миленковић. – Сврљиг: Центар за туризам, културу и спорт, 2018 (Ниш: Галаксијанс) – ISBN 978-86-84919-36-8

Гордана Тодоровић давно је названа „загонетком наше поезије“,¹ али није било много покушаја да се та загонетка реши. Интересантни су текстови о њеној поезији Бојане Стојановић Пантовић,² Борислава Михајловића Михиза,³ Данице Вујков,⁴ Злате Марчете,⁵ као и рад Флорике Штефан.⁶ Озбиљног посла издавања сабраних дела ове песникиње латила се Милица Миленковић, и сама награђивана песникиња. Захваљујући томе, објављене су три књиге *Сабраних дела* у којима је обједињено све оно до чега је о песникињи било могуће доћи у овом тренутку. Прву књигу чине четири збирке поезије објављене за живота Гордане Тодоровић, друга књига се састоји од песама из заоставштине и постхумних издања, а трећа садржи есеје, писма, књижевну критику, сећања и библиографију.

Из биографије Гордане Тодоровић за сада су познати само поједини детаљи, попут тога да је рођена у селу Драјинцу, 6. октобра 1933. године, у кући преко пута школе. Из те куће је најпре отишао отац Радомир, чија се животна путања губи и окончава највероватније пред стрељачким водом, а потом и песникиња са мајком Лепосавом. Оне у наредним годинама прелазе пут од Параћина и Ниша до Београда, где песникиња и умире 1979. године.

Сведочанства оних који су је познавали прикупљена у *Сабраним делима*, као и фрагменти њених писама, оцртавају обресе тешког живота обележеног великим сиромаштвом, склоношћу сањарењу, и болестима: Горданином, за коју се тачно и не зна шта је била, као и болешћу њене мајке. Ту су и сећања на гимназију где је друговала са Бранком Миљковићем, који је њено стваралаштво необично ценио. Уочавамо ратне слике, сећања на другарице, одсуство оца, као и кратке описе хладних соба у којима пише.

Још као шеснаестогодишњакиња, Гордана Тодоровић скреће пажњу на себе песмама објављиваним у *Полету* 1950. године. Гимназијске тренутке представиће у истоименој збирци 1954. преносећи унутарња превирања и поглед на свет једне гимназијалке, уз сећања на рат. Већ је прва збирка песама дочекана благонаклоно због своје језичке и емотивне свежине. Друга збирка, под насловом *Сунце*, објављена је 1959. и препознатљива је по многобројним неологизмима. Ту се налази и њена јавности најпознатија песма „Љубавни позив непостојећем“. Међутим, гласове критичара је поделила. Трећа збирка песама, *Срце завичаја*, објављена је 1965. године: критика је дочекује негативно уз примедбе да су њене емоције изгубиле на интензитету. Последња књига објављена за живота Гордане Тодоровић јесте *Поносно класје* из 1973. године, где видимо извесну смиреност и претежно београдске пејзаже. Треба поменути и рукопис који за живота песникиње није објављен, *Цркути јутара*,⁷ који је изгледа припремила одмах након *Поносног класја*, а светло дана је угледао тек 2016. године.⁸

Од прозних радова у облику прича сачувана је само једна, под називом „Љубичица“. Изгледа да је реч о дневничком запису, без датума. Иако нема додатног прозног материјала са којим бисмо могли да је упоредимо, и ова прича је довољна да видимо лирске одлике њене прозе:

Два гонга спојница између два трамвајска вагона. Капела од његовог самоговора срођена. На његове панталоне личи Обреновићев незнани гроб, са оградом, запуштеном питомом љубичицом у црнини, клупама дрвеног стола и гвозденом куком у дрвету које је ударио гром. Зелене дудиње поједене мимо куполица зелених шљива.⁹

Њену поезију карактеришу кованице. Много је нових речи у поезији Гордане Тодоровић, попут оних које је истакао и Бранко Миљковић: *међуочје*, *цветолик*, *слаткомлеке дојке*, *цветоока*.¹⁰

Међутим, у њеној најпознатијој, можда и најбољој песми, сада већ антологијској, „Љубавни позив непостојећем“, објављеној у збирци *Сунце*, неологизама нема. Говор је једноставан и сажет.

Гледаћу великим очима,
са јако уцртаним понорима на свом лицу,
са доста ироније,
можда,
и са нешто мало сажаљења:
шта раде ови људи?
Свеједно.
Ја сам најзад разумела да оно
Што је у јорговану није нимало важно.
За сањање нису постеље потребне.¹¹

Међу критикама издваја се мишљење да је ово „чиста оаза лиричности и сведеног, избалансираног језика (без и једне једине сложенице или неологизма!)“¹² и „кристално јасна“¹³ која „зрачи присношћу и надаре трагиком људске интиме“ и представља тренутак свести о изгубљеном рају (...).¹⁴ У свим доступним тумачењима песме (за сада) само једно женско – Злата Марчета, сматра да „нема жене на овоме свету која није у стању да напише стихове тако проткане тугом и носталгијом за изгубљеном љубављу“.¹⁵

Прва песма збирке *Гимназијски тренутак* насловљена је „Душанки из мог разреда“. Школска другарица изгледа овако:

Час прстен од младе травке јој је дужица
час плавет где се нешто забисерило...
Живот је ничим није омеденио.
На истој грани смо – цвет и пахуљица...¹⁶

Важна је и песма у којој песникиња говори о чистачици на железници, где се може препознати и њена мајка. У тој су песми стихови:

здро, сневано сунце (за тобом ми у црном детињству коса оседе) (...)
Сада када се музну млазеви неба са сунчаним дојкама

као и најчешће цитирано место:

Ја сам и почела као чистачица упљуваног перона

да би моја кћи могла да напише најлепше песме.

Ја сам и почела своју песму стављајући ђубре на његово место.¹⁷

Упечатљиви су и стихови где се нарочито јасно читава биографски контекст и личне слике, посвећени песникињином оцу:

Десет малих година држала сам свог оца за руку.

Он је, као и ја, удахнуо чистину на сврљишком камењару.

(...)

Шљивовица га је пила – ко сваког освојеног Србина.

Своју стару, сиромашну мајку пажљиво је под руку водио у нужник.

Своју жену звао је ‘друже’, а дете хранио нежним очима.¹⁸

Свежина, богатство емоција, једна нова слика света коју је Гордана Тодоровић постигла и представила овом првом збирком песама, неће више бити достигнута у њеним каснијим радовима. То не значи да су остале песме мање лепе, али јесу на неки начин теже за разумевање.

Гордана Тодоровић је иза себе оставила право поетско благо, како у збиркама објављеним док је била жива, тако и у радовима прикупљеним касније, из разних часописа. Све то је сачувано од заборава захваљујући Милици Миленковић која је великом упорношћу и посвећеношћу пролазила кроз материјале библиотека и архива, прегледала темељно периодику тог времена и сакупљала целокупну доступну објављену и необјављену песникињину поезију, критике, писма, сећања.

Тако је великим трудом од заборава сачувана необична али изванредна песникиња Гордана Тодоровић: сачињен је скуп књижевних материјала где инспирацију могу да проналазе истраживачи и истраживачице у будућности. Изнето на светло дана и пажљиво обједињено, ово књижевно богатство може да значи и савременим песницима и песникињама, као упознавање с прошлошћу и као полазиште неких будућих поетских идеја.

Верујемо да ће захваљујући раду Милице Миленковић на овим *Сабраним делима* поезија Гордане Тодоровић тек бити предмет посебних истраживања која ће обогатити доступну литературу.

-
- 1 Трећи том, Борислав Михајловић Михиз, Гордана Тодоровић: „Гимназијски тренутак“, стр. 37.
 - 2 Трећи том, Бојана Стојановић Пантовић: „О поезији Гордане Тодоровић данас“, стр. 122.
 - 3 Ibid.
 - 4 Трећи том, Стеван Раичковић: „Гордана Тодоровић: а птица кроз игру сунца чува ме у себи“, стр. 120.
 - 5 Трећи том, Злата Марчета: „Туга – последње уточиште жене“, стр. 70.
 - 6 Трећи том, Флорика Штефан: „Рана смрт – сећање на Гордану Тодоровић“, стр. 141.
 - 7 Приредили Јован Младеновић и Зоран Пешић Сигма, НКЦ, Ниш, 2016; *Градина*, бр. 70–71.
 - 8 Први том, стр. 9–16.
 - 9 Трећи том, стр. 15.
 - 10 Трећи том, Миодраг Петровић: „Песници ђачке литерарне дружине ‘Његош’“, стр. 152.
 - 11 Први том, Сунце, „Љубавни позив непостојећем“, стр. 75.
 - 12 Трећи том, Драшко Ређеп: „Гордана Тодоровић: Сунце“, стр. 59.
 - 13 Трећи том, Миодраг Тодоровић: „Песник и градитељ језика“, стр. 64.
 - 14 Трећи том, Слободан Ракитић: „Можда не само песма“, стр. 66. и 67.
 - 15 Трећи том, Злата Марчета: „Туга – последње уточиште жене“, стр. 70.
 - 16 Први том, „Гимназијски тренутак“, стр. 25.
 - 17 Ibid. 27.
 - 18 Први том, „Песма очију“, стр. 39.

Milanka Nikolić
Faculty of Philology
University of Belgrade

<https://doi.org/10.18485/knjiz.2019.9.9.15>

Gordana Todorović – the Enigma of Our Poetry